

УДК 342.7-047.44

ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Олена Лубчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: olena.lubchuk@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8685-8259*

Досліджено питання взаємозв'язку прав та обов'язків людини на підставі аналізу філософсько-правових та морально-етичних принципів, що лежать в основі сучасних суспільних відносин. Наголошено, що у випадку з правами та обов'язками людини не може бути пріоритету одного над іншим, оскільки зв'язок «право–обов'язок» передбачає наявність двох елементів, які не можуть існувати один без одного. Водночас доведення взаємозумовленості наведених понять вимагає звернення до відповідних філософських, історико-культурологічних та морально-етичних аспектів їхнього взаємозв'язку.

Зазначено, що в останні десятиліття можна простежити тенденцію посилення відповідальності окремих держав та міжнародних інституцій, що зумовлює зростання обсягу обов'язків цих суб'єктів права. Поруч з очевидними перевагами такого підходу звернено увагу на необхідність переосмислення важливості горизонтальних обов'язків окремих осіб перед іншими особами та суспільством загалом. Своєрідною спробою збалансування свободи з відповідальністю запропоновано вважати створення 1997-го р. Загальної декларації обов'язків людини. Хоч відповідна декларація не набула офіційного статусу, вона містила низку прогресивних положень, ставши вагомим внеском у вирішення проблеми соціального миру й запропонувавши якісно новий погляд на концепцію суспільного договору.

Акцентовано увагу, що впродовж ХХ ст. було прийнято низку міжнародних актів регіонального характеру, спрямованих на встановлення певного балансу між правами та обов'язками людини. Хоч питання детального врегулювання обов'язків людини на міжнародному рівні належить до переліку дискусійних, зауважено, що не лише права, а й обов'язки людини можуть претендувати на статус універсального міжнародного стандарту. Обґрунтовано, що обов'язки людини не варто розглядати крізь призму конкуренції з правами людини, а як їхнє необхідне доповнення.

Ключові слова: права людини, обов'язки людини, відповідальність, суспільний договір, міжнародно-правовий стандарт.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2024.79.012>

Постановка проблеми. Актуальність дослідження питання взаємозв'язку прав та обов'язків людини зумовлена низкою факторів. Серед них передусім існуюча асиметрія у сфері дослідження відповідних понять. Понад десятиліття тому професор права та історії Єльського університету Семюел Мойн цілком справедливо відзначив той факт, що існує ціла бібліотека про історію інституціоналізації прав людини від середини ХХ ст. Поруч з цим зауважив, що йому досі не відома жодна книга про історію обов'язків людини, хоча напевно є попередники такої теорії обов'язків людини, яка була б прийнятною не лише на рівні власної державної спільноти, а й на глобальному рівні [1]. І хоч філософсько-правові та теоретико-

правові напрацювання останніх років посприяли активізації досліджень у вказаній сфері, проблематика обов'язків людини й надалі є актуальною.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню морально-етичних засад взаємозумовленості прав та обов'язків людини присвячено книгу «Права та обов'язки людини. У пошуках нового суспільного договору» сучасної німецької історикині та культурологині Алейди Асман [2]. Цінними з погляду впливу на права й обов'язки людини сучасних глобалізаційних викликів є також розробки нідерландського юриста й почесного професора міжнародного права Тео ван Бовена [3]. В українській правничій літературі права та обов'язки людини ставали предметом дослідження Ю. М. Бисаги, Н. М. Раданович, П. М. Рабіновича, М. Г. Хаустової, Ю. В. Цуркан-Сайфуліної. На взаємозв'язок прав та обов'язків людини звертали увагу М. І. Козюбра [4], Ю. С. Разметаєва [5; 6], І. А. Шуміло [7]. Водночас питання взаємозумовленості наведених понять потребує додаткового осмислення й аналізу у світлі глобалізаційних викликів сьогодення.

Мета статті полягає у визначенні основних аспектів взаємозумовленості прав та обов'язків людини на основі аналізу філософсько-правових та морально-етичних принципів, що лежать в основі побудови сучасних суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання співвідношення прав та обов'язків людини крізь призму фактичного закріплення наведених понять у різноманітних документах на міжнародному та національному рівні, науковці неодноразово доходили висновку про їх нерівномірний розподіл. Щоправда, Ю. С. Разметаєва відзначає дискусійність одержаного в результаті такого зіставлення умовиводу. В обґрунтування своєї позиції вона наводить кілька аргументів. По-перше, обов'язки можуть бути не структуровано зібраними, а розподіленими по всьому тексту нормативного акта. По-друге, вони можуть знаходити свій вираз та конкретизацію у текстах інших нормативних актів. По-третє, навіть якщо не вдається виокремити конкретний обов'язок, що кореспондує певному праву (і знайти пряму вказівку на це в тексті правового акта), в природі самих прав людини закладений загальний обов'язок утримуватися від порушення таких прав [5, с. 27–27]. Наведені аргументи вбачаємо цілком обґрунтованими, оскільки вони підтверджують очевидну недостатність й неповноту такого критерію, як кількість згадувань відповідних понять на рівні міжнародно-правових актів й національних законодавств у контексті оцінювання питання їх співвідношення.

До того ж у випадку з правами та обов'язками людини не може бути пріоритету одного над іншим, зокрема пріоритету права над обов'язком. Оскільки зв'язок «право–обов'язок» передбачає наявність двох елементів, рівних у тому сенсі, що вони не можуть існувати один без одного [6, с. 17]. Водночас доведення взаємозумовленості наведених понять вимагає звернення до відповідних філософсько-правових, історико-культурологічних та морально-етичних аспектів. Оскільки лише їх комплексний аналіз уможливує формування цілісного уявлення, що твердження про взаємозумовленість «дозволеного» та «забороненого» – не просто теза, яка потребує свого доведення або ж спростування, а закон, перевірений досвідом людства, який ніколи не втратить власної значущості.

Цінною спробою осмислення феномена прав людини та його взаємозв'язку із поняттям обов'язку крізь призму аналізу морально-етичних принципів, що лежать в основі побудови соціального життя сучасної Європи, стала книга «Права та обов'язки людини. У пошуках нового суспільного договору» сучасної німецької історикині та культурологині Алейди Асман. Завданням свого дослідницького пошуку вчена вважає не проведення певної умовної межі між поняттями прав та

обов'язків людини, а навпаки – віднайдення тих точок дотику, які б продемонстрували тісний взаємозв'язок обох понять.

Вихідну точку етичного рішення, яке уможлиблює феномен спільного життя людей, дослідниця вбачає у так званому «Золотому правилі», яке водночас становить моральну суть людських обов'язків: «Не чини нікому того, чого не бажаєш, щоб тобі чинили» [2, с. 80]. Саме воно є тим імперативом, який лежить в основі низки релігійних, філософських та соціологічних учень. Беручи свої витоки з Нагірної проповіді Ісуса Христа, відповідна концепція сьогодні займає важливе місце в соціології, політиці та праві; у сфері реалізації приватних та публічних інтересів. З огляду на багатовіковий досвід існування її можна вважати цінним надбанням людства, яке не втрачає своєї цінності й актуальності, хоч втілене в низці модернізованих теорій, видозмінених відповідно до історичних, соціально-економічних, політико-правових та культурних контекстів.

Якого б формулювання не набувало згадане правило, воно навчає нас: те, що найважче у світі – збереження соціального миру – насправді є зовсім простим, якщо лише достатньо серйозно сприймати принцип зворотності соціальної взаємодії [2, с. 83]. Один із ключових висновків, яких можна дійти в контексті аналізу наведеного, полягає в тому, що саме обов'язки людини є одним із наріжних каменів такої взаємодії. І лише відносини, побудовані на основі взаємної відповідальності, здатні забезпечити необхідний баланс між правами та обов'язками людини.

Як зауважує А. Асман, тоді як права людини закріплюють засадничі права та формулюють вимоги, обов'язки людини фіксують форми врегульованих соціальних зв'язків. Фактично є вельми різноманітні людські обов'язки: щодо держави, щодо Бога, щодо природи, щодо життя [2, с. 68]. Водночас з-поміж низки перелічених категорій її цікавлять передусім обов'язки людини щодо інших людей. Оскільки саме вони слугують важливою ланкою у віднайденні успішної формули суспільного договору. В такий спосіб А. Асман обґрунтовує взаємозв'язок прав та обов'язків передусім у площині відповідальності однієї людини перед іншою, акцентуючи увагу на важливості горизонтального виміру такого зв'язку.

Натомість серед тенденцій, які сформувались в останні десятиліття, варто відзначити посилення відповідальності окремих держав та міжнародних інституцій, і, як наслідок, зростання обсягу обов'язків цих суб'єктів права. Хоч до очевидних переваг такого підходу можна віднести посилення гарантованості прав людини і на національному, і на міжнародному рівнях [8, с. 243], цілком обґрунтованим вважаємо занепокоєння низки сучасних дослідників питанням переосмислення важливості горизонтальних обов'язків окремих осіб перед іншими особами та суспільством загалом.

У процесі обґрунтування наявності необхідного зв'язку між правами та обов'язками людини доцільно звернутись до змісту ст. 29 Загальної декларації прав людини, в якій зазначено, що кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи [9]. Розвиваючи відповідне положення, професор М. І. Козюбра зауважує, що людина як істота не тільки біологічна, а й соціальна, не може бути зовсім вільною від суспільства. Особливо це стосується сучасного, доволі суперечливого суспільного життя, коли масштаби загроз і викликів для людини і суспільства з огляду на низку причин – економічних і екологічних криз, тероризму, злочинності тощо, – суттєво зростають. Ігнорування в цих умовах обов'язків та відповідальності людей один перед одним, як і суспільства і держави перед людьми, неминуче призводить до крайнього індивідуалізму, егоїзму і всездозволеності, з одного боку, та державного свавілля – з іншого [4, с. 59].

Занепокоєння щодо індивідуалізму як одного з очевидних проявів нівелювання значущості обов'язків людини в сучасному суспільстві висловлює також А. Асман. Як справедливо зауважує науковиця, ця атомізація окремої людини мала би відображати нову норму «сакральності особи», проте вона водночас абстрагує її і відвертає увагу від засадничих соціальних умов, у які мають бути включені права людини, щоб їх можна було успішно реалізувати на практиці. Адже ніхто не існує сам собою. Жити означає бути співпричетним, пов'язаним соціальними стосунками й оточеним іншими людьми [2, с. 70–71].

Своєрідною спробою збалансування свободи з відповідальністю доцільно вважати створення 1997-го р. Загальної декларації обов'язків людини (далі – Декларація) [10]. Вказаний документ став результатом роботи Комітету дії (групи державних діячів – колишніх глав держав та урядів), який, заручившись підтримкою експертів у різних галузях, працював над його розробкою впродовж близько десяти років.

Щодо структури документа варто зауважити, що Декларація складається із преамбули та дев'ятнадцяти статей. У преамбулі акцентовано увагу на абсолютному визнанні гідності всіх людей, їхньої невід'ємної свободи та рівності, а також солідарності один з одним. В обґрунтування відповідної тези наведено низку положень, окремі з яких є водночас аргументами на користь тісного зв'язку між правами та обов'язками людини: визнання невід'ємної гідності та рівних і невідчужуваних прав усіх членів людської спільноти є основою свободи, справедливості й миру в усьому світі та передбачає певні обов'язки чи зобов'язання; виключне наполягання на правах може призвести до конфліктів, розподілів і постійних суперечок, а нехтування обов'язками людини може призвести до беззаконня та хаосу; глобальні проблеми вимагають глобальних рішень, яких можна досягнути лише за допомогою ідей, цінностей і норм, яких дотримуються всі культури та суспільства [10].

На підставі аналізу наведеного нідерландський юрист та почесний професор міжнародного права Тео ван Бовен доходить висновку, що основний мотив розробки Декларації ґрунтується на взаємозв'язку обов'язків людини та глобалізації [3, с. 73]. Оскільки саме глобалізація породила низку глобальних проблем, вирішення яких вимагає прийняття глобальних рішень й насамперед віднайдення балансу між правами та обов'язками людини.

Щоправда, поділяючи занепокоєння авторів Декларації, Тео ван Бовен все ж зауважує низку дискусійних питань, що виникають у зв'язку з наведеним обґрунтуванням мотивів її прийняття. Передусім він висловлює сумніви щодо аргументованості тези, згідно з якою відповідний документ покликаний стати адекватною відповіддю на виклики глобалізації. Реалізацію такого завдання, на думку науковця, ускладнює, зокрема, той факт, що вона розроблялась як своєрідний «двійник» Загальної декларації прав людини, наслідуючи стиль викладу положень, властивий останній [3, с. 74]. Наведена позиція заслуговує на увагу з огляду на те, що глобальні проблеми, які значною мірою поглибились й набули нових форм вираження за понад пів століття від дати прийняття Загальної декларації прав людини, вимагають відповідей, здатних запропонувати якісно нові підходи до їх оцінки та вирішення.

Водночас більш детальний аналіз змісту Декларації дозволяє частково спростувати наведені міркування. Зокрема, незаперечним її позитивом, як справедливо зауважує А. Асман, є те, що Декларацію звернено до «світової громадськості» й вона є абсолютно конкретним і практичним внеском у вирішення проблеми соціального миру та суспільного договору [2, с. 86]. Вагомим аргументом на користь такої позиції є той факт, що в Декларації сформульовано актуальний перелік обов'язків

людини у 19-ти статтях. До того ж, на відміну від Загальної декларації прав людини, залежно від цінностей, що лежать в основі тих чи інших обов'язків, статті об'єднано в такі ключові групи: фундаментальні принципи людства; ненасильство та повага до життя; справедливість і солідарність; правдивість і толерантність; взаємоповага та партнерство. До того ж своєрідним висновком доцільно вважати положення, згідно з яким ніщо в Декларації не може тлумачитися як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-які дії, спрямовані на знищення обов'язків, прав і свобод, викладених у відповідній Декларації та в Загальній декларації прав людини від 1948 р. [10]. Щоправда, попри очевидну прогресивність низки положень Декларації, її опублікування в тижневику «Zeit» та подання до Організації Об'єднаних Націй, офіційного статусу вона так і не набула. Хоч мотиви створення та ключові ідеї, втілені у її положеннях, безумовно заслуговують на увагу.

Водночас упродовж ХХ ст. все ж було прийнято низку міжнародних актів регіонального характеру, спрямовану на встановлення певного балансу між правами та обов'язками людини. Передусім йдеться про документи, що заклали основи міжамериканської та африканської систем захисту прав людини: Американську декларацію прав і обов'язків людини 1948 р. (далі – Американська декларація) [11] та Африканську хартію прав людини і народів 1981 р. (далі – Африканська хартія) [12]. Перший із них прийнято дев'ятою міжнародною конференцією американських держав за 7 місяців до прийняття Загальної декларації прав людини. Тому Американська декларація фактично стала першим міжнародним документом, в якому були проголошені основні політичні, громадянські, економічні, соціальні та культурні права. Однак поруч із широким переліком прав і свобод відповідний документ закріпив десять категорій обов'язків людини (щодо суспільства; щодо дітей та батьків; отримувати освіту; голосувати; підкорятись закону; служити суспільству і нації; сплачувати податки; співпрацювати з державою та громадою щодо соціального забезпечення й добробуту; працювати; утримуватись від політичної діяльності в іноземній державі) [7, с. 115–116].

Водночас Африканська хартія, прийнята в 1981 р. у Кенії під час конференції, скликаної Генеральним секретарем Організації Африканської Єдності (попередниці Африканського Союзу), також містила низку концептуальних новацій у галузі прав людини. Серед них варто відзначити: визнання поруч з правами людини прав народів («третього покоління» прав людини); закріплення неподільності прав людини та визнання права на розвиток в якості права людини [7, с. 82–83]. В контексті проведеного дослідження заслуговує на увагу також той факт, що нарівні з правами людини Хартія проголошує низку основоположних обов'язків, що покладається на людину в її відносинах з родиною, громадою, суспільством, державою, а також іншими законно визнаними утвореннями й міжнародним співтовариством [12].

Щоправда, позитивно оцінюючи спроби авторів згаданих міжнародних документів збалансувати права та обов'язки людини, заслуговують на увагу висловлені у правовій доктрині застереження щодо визначення обов'язків на рівні міжнародно-правових актів. Зокрема, Тео ван Бовен наголошує, що саме внутрішній конституційний лад є відповідним рівнем для закріплення обов'язків людини. В разі ж, коли йдеться про детальне врегулювання останніх на міжнародному рівні, то таке визначення, на його переконання, має супроводжуватись чіткою вказівкою на межі дискреційних повноважень держави [3, с. 75]. Зауваження науковця заслуговують на увагу з огляду на важливість недопущення зловживань з боку державних органів у вказаній сфері відносин та необхідність дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини.

Водночас важливо, щоб відповідні аргументи не були використані в контексті обґрунтування тези про те, що виключно права людини можуть претендувати на статус універсального міжнародного стандарту. Адже, як доцільно зауважує А. Асман, обов'язки людини не слід розуміти як конкуренцію з її правами, а як їхнє необхідне доповнення та практичну основу. Тоді, як права людини є універсальними, обов'язки мають глобальний характер, оскільки їх цінують та практикують в усьому світі. На думку науковиці, вони формують щось на зразок «внутрішнього розпорядку» або суспільного договору, що як система цінностей призначений для ознайомлення, передачі, засвоєння та практичного застосування в щоденному житті. Вони оминають те, що розділяє культури, релігії та нації, орієнтуючись, подібно «Золотому правилу», на загальнозрозуміле, досяжне та спільне [2, с. 88–89].

Висновки. Відповідно до результатів дослідження, наявні нерозривний зв'язок між правами та обов'язками людини, їхня взаємозумовленість та взаємодоповнюваність. Визнання й утвердження такого зв'язку на національному й міжнародному рівнях є необхідними передумовами побудови соціальних відносин на основі взаємної поваги і відповідальності, а також важливим кроком у напрямі оновлення системи загальноцивілізаційних цінностей з метою перетворення останніх в універсальні моральні стандарти, здатні протистояти глобалізаційним викликам сьогодення.

Список використаних джерел

1. Moyn S. *The Last Utopia. Human Rights in History*. Cambridge ; MA & London : Harvard University Press, 2010. 337 p. URL: <https://docenti.unimc.it/benedetta.barbisan/teaching/2017/17581/files/the-last-utopia-human-rights-in-history> (accessed 15 September 2024).
2. Алейда А. Права та обов'язки людини. У пошуках нового суспільного договору. Київ : Дух і Літера. 2020. 104 с.
3. Van Boven T. A. *Universal Declaration of Human Responsibilities? Reflections on the Universal Declaration of Human Rights. A Fiftieth Anniversary Anthology*. Martinus Nijhoff Publishers, 1998. P. 73–79. URL: https://brill.com/edcollchap/book/9789004637498/B97890-04637498_s018.xml (accessed 15 September 2024).
4. Загальна теорія права : підруч. / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
5. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О. 2018. 364 с.
6. Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : монографія. Харків : Финарт, 2013. 196 с.
7. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О. О. 2018. 364 с.
8. Berdion Del Valle F. and Sikkink K. (Re)discovering Duties: Individual Responsibility in the Age of Rights. *Minnesota Journal of International Law*. 2017. 189–245 p. URL: <https://scholarship.law.umn.edu/mjil/259> (accessed 15 September 2024).
9. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.09.2024).
10. Загальна декларація обов'язків людини. URL: <https://www.interactioncouncil.org/sites/default/files/Ukrainian.pdf> (дата звернення: 15.09.2024).
11. American Declaration of the Rights and Duties of Man. URL: https://www.oas.org/dil/-access_to_information_human_right_American_Declaration_of_the_Rights_and_Duties_of_Man.pdf (accessed 15 September 2024).

12. African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter). URL: http://www.oas.org/en/sla/dil/docs/African_Charter_Human_Peoples_Rights.pdf (accessed 15 September 2024).

References

1. Moyn, S. (2010). *The Last Utopia. Human Rights in History*. Cambridge ; MA & London : Harvard University Press. Retrieved from <https://docenti.unimc.it/benedetta.barbisan/teaching/2017/17581/files/the-last-utopia-human-rights-in-history> [in English].
2. Alejda, A. (2020). *Prava ta obov'iazky liudyny. U poshukakh novoho suspil'noho dohovoru*. Kyiv : Dukh i Litera [in Ukrainian].
3. Van Boven, T. A. (1998). Universal Declaration of Human Responsibilities? *Reflections on the Universal Declaration of Human Rights. A Fiftieth Anniversary Anthology*. Martinus Nijhoff Publishers. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004637498_018 [in English].
4. Koziubra, M. I. (Ed.) (2015). *Zahal'na teoriia prava*. Kyiv : Vaite [in Ukrainian].
5. Razmietaieva, Yu. S. (2018). *Doktryna ta praktyka zakhystu prav liudyny*. Kyiv : FOP Holembovs'ka O. O. [in Ukrainian].
6. Razmietaieva, Yu. S. (2013). *Prava liudyny yak fundamental'na tsinnist' hromadians'koho suspil'stva*. Kharkiv : Fynart. [in Ukrainian].
7. Shumilo, I. A. (2018). *Mizhnarodna systema zakhystu prav liudyny*. Kyiv : FOP Holembovs'ka O. O. [in Ukrainian].
8. Berdion Del Valle, F., & Sikkink, K. (2017). (Re)discovering Duties: Individual Responsibility in the Age of Rights. *Minnesota Journal of International Law*. Retrieved from <https://scholarship.law.umn.edu/mjil/259> [in English].
9. *Zahal'na deklaratsiia prav liudyny*. (1948). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
10. *Zahal'na deklaratsiia obov'iazkiv liudyny*. Retrieved from <https://www.interactioncouncil.org/sites/default/files/Ukrainian.pdf> [in Ukrainian].
11. *American Declaration of the Rights and Duties of Man*. Retrieved from https://www.oas.org/dil/access_to_information_human_right_American_Declaration_of_the_Rights_and_Duties_of_Man.pdf [in English].
12. *African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter)*. Retrieved from http://www.oas.org/en/sla/dil/docs/African_Charter_Human_Peoples_Rights.pdf [in English].

INTERDEPENDENCE OF HUMAN RIGHTS AND DUTIES: PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS

Olena Lubchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: olena.lubchuk@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8685-8259*

The article examines the issue of the relationship between human rights and duties based on the analysis of philosophical, legal, moral and ethical principles underlying modern social relations. It is emphasized that in the case of human rights and duties, there cannot be a priority of one over the other, since the «right – duty» relationship implies the presence of two elements which cannot exist without each other. At the same time, providing the interdependence of the above concepts requires an appeal to the relevant philosophical, historical, cultural, moral and ethical aspects of their relationship.

It is noted that in recent decades, a tendency towards strengthened responsibility of individual states as well as international institutions, which leads to an increase in the scope of duties of these subjects of law, is traced. Along with the obvious advantages of this approach, attention is paid to the necessity for rethinking the importance of horizontal duties of individuals towards other individuals and society as a whole. The adoption of the Universal Declaration of Human Duties in 1997 is considered to be a kind of attempt to balance freedom with responsibility. Although the corresponding declaration did not acquire an official status, it contained a number of progressive provisions, making a significant contribution to solving the problem of social peace and offering a qualitatively new look at the concept of a social contract.

It is emphasized that during the twentieth century, a number of international acts of a regional nature, aimed at establishing a certain balance between human rights and duties, were adopted. Although the issue of detailed regulation of human duties at the international level is one of the most controversial, it is noted that not only human rights, but also human duties can claim the status of a universal international legal standard. It is justified that human duties should not be considered through the prism of competition with human rights, but as their necessary complement.

Keywords: human rights, human duties, responsibility, social contract, international legal standard.

*Стаття: надійшла до редакції 20.10.2024
прийнята до друку 19.11.2024*